

**Uma Lehe 500. nummör:
Kama Kaido võro keele täämbädsest saisust**

Kae lk 2

**Ruitlanõ kirotas
kvantteooriast**

Kae lk 3

**Tii är võrokeeline
ristsõna!**

Kae lk 4

Tulõgi ja minegi katõ ilma veere pääl

Timavaestanõ «Võro-Seto tähtraamat» kõnõlõs tulõkiist ja minekiist. Noid kaias nii kirändüse ku elu nuka päält ja kiä tiid, kas noil väega suurt vaiht omgi. Tähtraamatun saa-va sõnna nii noorõ ku vana, saava kokku nii ballaad ku ka 19. aastagasaa vaimun tett kallendrijagu.

Raju Eliisabet märgutas tuust, kuis tä vanavanaesä Harglõ pääle viidi, ja Lehtsalu Markus tuust, kuis timä ainumadsõs sõiduriistas om velosipiid. Tõra Ralf kõnõlõs luu umast ettevõtligust unust. Asula Liisi lõüd, et timä ja vanaimä rahakulutamisõ põhi-mõttin olõki ei väega suuri tõisildõmõtlõmiisi. Kauksi Ülle ja Kunnasõ Leo jagava kogõmuisi, tarkuusi ja oppui-si umast elust. Kõivu Helbe om kirja pandnu mõnõ lihtsä sõögiresepti hariligulõ inemi-sele. Raamadu toimõnd Vaaba Janek, kiä om üteliisi kirutanu pikembä essee Traadi Mat-si «Karukell, kurvameelsuse rohi» ja Kivirähä Andrusõ «Miis, kiä tiidse hussisõnnu» raamatidõ põhjal.

Noorõ ütlesse, et nä eläse piiri pääl, vana ja vahtsõ ilma vaihõpää. Nä omma ütelt puult nigu hariligu täämbäd-

se ao noorõ, a tõsõlt puult om näil midägi inämb. Nuu omma võru kiil ja kombõ, miä omma tahtmalda ja loomuligult näile-gi häste külge jäänü, nä omma Võrumaa hinge ja vaimu hindä sisse tõmmanu, ja nä omma tuu üle armõdu rõõmsa.

Timavaestanõ tähtraamat tege suurõ kumardusõ õdaguvõru keelele. Tähtraamatun om külh kõnõlõmiisi inemiisiga, kiä omma peri Hummugu-Võ-rumaalt ja kõnõlõsõ umma kiilt, a toimõndaja Vaaba Janek olõ-õi lasknu hinnäst tuust sekä ja jääs kimmält hindä Tsooru kandi võru keele pääle. Säane kiili pallusus om nigu puhahus värskit õhku ütetaolidsõs muu-tuvan võru keele ilman.

FASTRÕ MARIKO

LIIGU, LIIGU, LAULUKÕNÕ!

**6. novvemiril kell 17
Põlva kultuurikeskusõn**

Kuulutadas vällä vahtsidõ võrokeelitside koorilaulõ konkursi preemiäsaaja ja kuulda saa konkursi parõmbit laulõ.

Üles astva: Lasva Miihikuur, naisikuur Mai Põlvast, naisikuur Tempera Võrolt, segäkuur Hansa Tartost, segäkuur Hilario Võrolt, segäkuur Läte Kambjast, segäkuur Kevadised Hetked Põlvast, Võro Muusigakooli mudilaisikuur Ritsik.

UMA PIDO

Pilet 5 eurot, latsilõ massulda.

umapido.ee

Võro keele iistkõnõlõja

RAHMANI JAN

Seo nädäli lõpust om võro keele avaligul pruukmisõl inämb vunki: ammõtilõ saa võro keele iistkõnõlõja. Edimädes võro keele iistkõnõlõjas nakkas võro-kõsõst kultuuriministri Oti Anneli, kuu ao peräst andas ammõt üle järgmädselle iistkõnõlõjale.

Võro keele iistkõnõlõja om võrokõnõ vai võrokõisi sõbõr, kiä mõist võro kiilt ja taht pitä üte kuu joosul iistkõnõlõja ammõt. Umal ammõdiaol om iistkõnõlõja iinkujos avaligun võro keele pruukmisõn. Täl omma uma ammõditunnis-märgi: ilmatugi (sau), kõnnõ-toro (ruupor) ja kaalaraha.

Iistkõnõlõja ammõdi mõtõ sai alostusõ «Vunki mano!» mõttõtalossil 2020. aastagal ja tuud märgoti edesi Võro selts VKKF, Võro instituut ja Võromaa arenduskeskus ütten esi huvigruppõga.

Iistkõnõlõja ammõtiga kõüdetüin asjun tugõ ammõdi pidäjät Võro instituut: avitas pitä iistkõnõlõja päävakirotust (blogi) sotsiaalmeediän ja valli vahtsõt iistkõnõlõjat, niisama kõrraldas ammõdi üleandmisõ järgmädselle iistkõnõlõjale. Egäüts või insti-tuudilõ soovita vahtsit iistkõnõlõja-kandidaatõ.

Edimädes võro keele iist-

RAHMANI JANI PILT

Edimäne võro keele iistkõnõlõja om võrokõsõst kultuuriministri Oti Anneli.

kõnõlõjas saa seo nädäli lõpust võrokõsõst kultuuriministri Oti Anneli. Iistkõnõlõjas nakkas tä hää meelega. «Kõik säänd-se asa, mis andva võro keelele kõlapinda ja toova teema roh-kõmb pääväkõrda, omma tarvi-ligu,» lõüd ministri.

«Seo om hää ja uhkõ mõtõ: kuigimuudu piät jo võro kiilt hoit-ma. Midä rohkõmb mi esi taad kõnõlõmi ja avalikkusõ iin üles nõstami, tuud rohkõmb om täl ka võimalust. Kõgõ tähtsämb om, et

noorõ tulõssi ütten ja näil olnu jul-gust umma kiilt kõnõlda.»

Ministri pidä tähtsäs uma kodopaiga avvu seen pidä-mist ja noidõ inemiisi tüüd, kiä paigapäälist umakultuuri ja kombit hoitva. «Ku inemi-sil om kimmäs identiteedi-tundminõ ja juurõ süväl, sis nä saava ütskõik kon maailman toimõ. Tuuperäst suur teno noi-lõ inemiisile, kes tollõ nimel tüüd tegevä. Taa ei olõ säane tüü, et hummogu läät tüüle ja

viies tulõt kodo tagasi. Taa tüü sisse piät uma hinge pandma ja mõtlõma, mis om tuu väärtüs, midä sa edesi annat,» märgotas Oti Anneli. Võro kiilt om Oti Anneli mõistnu latsõst pääle. «Mu kodokiil olf suurõlt jaolt võro kiil, selle et vanaimä hoitsõ minno. Ja ku mu latsõ sündüvä, palssi ma vanaimäl ka näidega võro kiilt kõnõl-da,» seletäs tä umma keele-kogõmust.

Uma Lehe sügüsene jutuvõistlus

Hää lugõja ja kirotaja! Kuulu-tami vällä Uma Lehe 18. jutu-võistlusõ.

Ku teil om rahvalõ kõnõlda mõni põnnõv, lustilinõ vai hal-lus õkva elost peri jutt, saatkõ tuu Uma Lehe jutuvõistlusõlõ. Parõmbidõ kirätükke autori saava avvohinna ja hää jutu trükümi 2022. aastaga joosul lehen är.

Võistlusjuttõ sordi:

1. Periselt elon juhtunu na-falinõ vai tõsinõ lugu

Lugu, miä om olnu kas na-falinõ, oppusõga, saatuslik vai muido ummamuudu. Võinu olla periselt sündünü.

2. Lugu, midä periselt es juhtu

Mõnõ luu omma tegünü inemise pää seen: nättü unõn vai mõtõldu edesi määndsestki juhtunust asast, kuimuudu olõ võinu olla. Mõnikõrd ei saaki periselt arvo, om taa lugu juh-

tunu vai vällä mõtõldu. A lugu om jo iks olõman, kasvai kirotaja pää seen. Peräkõrd om hää lugu?

3. Lugõma opmisõ vaiv

Oodami juttõ tuust, määndse vipõrusõ omma olnu lugõma opmisõ man. Mi kõik tiiämi luku, kuis poiskõnõ viir aabit-sast tähti: N-U-G-A ja vastas pildi perrä iks: VÄITS.

Tan või kirotaja keele keelen lugõma opmisõst, näütüses kuimuudu Uma Leht om uman keelen lugõma opanu. Ja või olla juttõ ka tuust, määne om olnu taa vaiva palk, määnest rõõmu lugõminõ om paknu.

4. Nigu mõtsa hõikat, nii vas-ta kostus

Kirotaja või nii mõtsast ku ka mõistu tuust, midä seo vana-sõna meile oppas.

Teema omgi vällä paknu Eesti Rahvaluulõ Arhiiv.

Inne luu kirotamist lugõgõ läbi seo oppus:

Egä inemine või saata võistlu-sõlõ kooni viis juttu. Jutt piät olõma kirotaja hindä luudu ja tuu ei või olla inne mõnõn tõsõn lehen vai raamatun är trükit ega internetti üles pant. Lugu võinu olla mõistliku pik-kusõga, mitte pikemb ku üts arvudilehekülj (3500 tähe-märki, 700 sõnna). A või ka lühembä jutu kirotaja.

Ku pään om hää jutt, a saa-i vai mõista-i taad kirja panda, sis kõlistagõ tel 782 2221 vai 5692 2841. Märgimi vällä, kui-muudu lugu iks kirja saanu.

Egä jutu mano kirotagõ kimmähe uma nimi, aadrõs ja telehvoninumõr! Ku tahati, et lehen trükitäs ti tõnõ (vällä-mõtõld) nimi, kirotagõ tuu suuv eräle luu lõppu.

Jutuvõistlusõlõ saatmisõga and autor Umalõ Lehele õigusõ jut-

tu lühendä, toimõnda ja tuud lehen ja internetin avalda.

Oodami juttõ nikani ku 22.11.2021. Jutu pallõmi saata e-kiraga info@umaleht.ee pää-le vai postiga Uma Leht, Tarto 48, 65609 Võro liin.

Tunnissõna: jutuvõistlus. Parõmbidõ juttõ kirotaja saava preemiä. Kõik kirotaja saava tenotähes tulõva aasta Võro-Seto tähtraamadu.

Terävät sulgõ!

M Ä R G O T U S

Uma Lehe 500. numbri ilmumiso puhul

Esihindäst mõista asi

KAMA KAIDO, võrokõnõ, juubõlijutu kirotaja

tagasi kõneldi jahil vai Kaitse-liidu oppusel päämiselt puhast võro kiilt (vällä arvada käskmise «Joondu!», «Valvel!» jne), õnne mõni ütisk olf sääne, kiä kõnelf eesti keelen, sis nüüd om asi vastapiten. Suuremb jago juttu käu eesti keelen ja mõni ütisk viil pruuv umast keelest kinni hoita.

Nii vähe vai pallo, ku näid keeleuuringit om tettü, näütase naa kimmäst muutust: nooremba inemise kõnelese umma kiilt kõrrast veidemb. Ku kaia tuud, kiä kirotase Uma Lehe jutu-võistlusele, sis neo omma päämiselt vananemise. Tõisipite om nii, et inemine vist tahtki ummi mälestüisi ja muid säänd-sit jutte kirjja pandma naada viil sis, ku täl joba ütsjago vannust om. Umale Lehele om nakanu hään ja ilosan võro keelen kiro-tama Pulga Jaani poig Joel, kiä esi om jo ammuki Võromaalt är lännü. Ju om sis õige ja paras vannus kätte jõudnu.

A kõgel seol keelevärgil om ka tõne puul oleman: umma kiilt pruugitas põra pallo julgembale ja pallo inämb avalige kotusside pääl. Säänest asja viil paarkümmend aastat tagasi es ole. Nüüd om joba nigu esihindäst mõista, et inemiisl omma sälän võrokeelitside kir-juga hamme, et teie pääl sõitva võrokeelitside kirjuga bussi, et Võro liinal om võrokeeline tunnuslause. Vaivalst lätt müüdä säänest suvve, kon lava pääle ei tuvva üttegi vahtset võrokeelist tiatritükkü. Tävvesti loomulig-us asas om muutunu võrokeeline laulupido. Kõnelemalda sis viil tippkultuuri sündmüisist nigu suidsusannasümfoonია vai tiatritükk «Godot'd uutun».

Tävveste harilik ja esihindäst mõista om nüüd ka Uma Leht ja muu võrokeeline aokirändüs. Kõik säändse asa andva võro keelest väega häste arvo, ütles jutu sekkä esiki mõne võro-keelidse lause, a eesti kiilt om täl muiduki lihtsamb kõnelda. Jutu alostusen ollgi nii, et mi kategeisi kõnelse umma kiilt ja kolmas kõnelf eesti keelen vasta. Ja veidü ao peräst panni ma tähele, et mi olli kõik kolmekeisi uma jutuga eesti keele pääle üle lännü. Muud hätä ei ole midägi, a seo tõse keele pääle nii lihtsa üleminek näütäs võro keele nõrka saisu ja om üts järjekõrd-ne samm mi keele positsioone käestandmisel.

Ole saanu aastakümnit kaia ja kullelda, kuimuudu kõnelese umavaihel näütüses kaitseliit-lase vai jahimehe. Midägi ole ei tetä – uma keele pruukmist jääs kõrrast veidembäs. Ku viil paar-kolmkümmend aastat

lane. Hollandi ja Saksamaa friisel om sama asi keelekõnelejide vanusega: nooremba inemise kõnelese friisi kiilt kõrrast veidemb ja sugupõlvi vahetus tähendäs ao joosul ka keelemõist-jide arvu veidembäs jäämist.

Kõgen Öuruupan om õnne üts näüde, kon asi om vastapiten ja nooremba inemise mõistva väikut kiilt parembale ku vana. Seo om kõmri kiil, midä kõneldas Inglismaal Walesi puulsaare pääl ja miä kuulus keldi kiili hulka. Ja seo nuuri inemiisi keelemõistmine tähendäs sis tuud, et midä aig ja sugupõlv edesi, taad suuremb protsent kõgest rahvast kõmri kiilt mõist.

A sääl om ka keele alalehoitmis ja püsümises perädü pallo tüüd tettü ja vaiva nättü. Asi ei ole ütsindä tuun, kui-muudu koolin kõmri kiil päämises keeles saia. Kõmri keele elonhoitmis ja pruukmisele ütenavitamises omma oleman eräle programmi tuust pääle, ku vahtsene inemine ilma sünnüs. Kooni seonimaani vällä, kui-muudu saia inemise kõmri kiilt kõnelema säändsides tüükotusside pääl, kon ütsjago seltskunda kõneles kõmri kiilt, a samal aol kõik mõistva vabalt inglisi.

Kuninganna Elisabeth II poig Charles om Walesi prints. Mi kõik olemi kuvõrd kuulnu ja lugenu timä eräelost ja tuust, miä juhtu Diana ja Camillaga. A minkperäst ole ei meile sugu-gi kõneldu tõsest ja tähtsambäst asast printsi elon. Inne ku Charles sai 1969 ammetligult Wale-si printsi, pidi tä käümä üte semestri Walesin Aberystwythi ülikoolin ja är opma kõmri keele. Vähembält niipallo, et tä sai tseremoonial maaha pitä kõmrikiilse kõnne.

Võrokeil ei ole umma printsi, kiä saanu kruunmise aigu võro keelen kõnet pitä. Meil ei ole inämb esiki maavanembit, kinkä käest võinu keelemõistmist nõuda. Niiüteldä keele-tsensust – ku tahat siä nukka ammetile saia, sis opi kiil är kasvai niipallo, et saat üte kõrraligu kõnne maaha pitä. A no midägi meil iks viil om: siist nukast valitas egä nelä aasta takast peris mitu inemist riigikokko, tuusjaos om oleman eräle valimisringkund.

Et kuis sis om? Kas naka-mi tahtma ja nõudma, et ku inemine joba tan mi nukan riigikokko kandidiir, sis piät tä vähembält üte kõrraligu valimiskõnne ka võro keeli är kõnelema? Taad ei piä koheki kirjja pandma egä säädüsele kiro-tama. Seo võinu olla lihtsale sääne komme ja kiro-tamada riigli. Et ku tahat mi nukan valitus saia, sis om esihindäst mõista ka tuu, et sa tiät ja mõistat kuvõrd seo nuka kiilt.

Helüaida ja Uma Lehe märgotuisi sari.

Seo märgotus sünnüs veebilehe helüait.ee ja Uma Lehe kuuntüün. Taadsamma märgotust saat kullõlda autori esitüsen Helüaida lehe pääl.

Uma Lehe 500. nummõr

194 aastakka inne võrokeelidse Uma Lehe ellosaamist ilmu ülepää edimäne Eesti maarahvalõ mõtõld aoleht Tarto maa rahva Näddali-Leht. Taad tarto- ehk lõunõeestikeelist aolehte sai 1806. aastaga ilmuda õnnõ 39 nummõrd, sõs kiildse keisri säändse aokirändüsvälläandõ är.

Nigu näemi, om võrokeelitsel Umal Lehel, nii vai tõistõ Tarto maa rahva Näddali-Lehe mäntliiperijäl, lännü tükk maad parõmpalõ – seo om lehe 500. nummõr.

1999. aasta lõpun vasta 2000. aastakka, ku kamp nuuri nakaś Umma Lehte kokko pandma, es olõ tunnõt, et maa omgi tühi ja pallas (olnu) – seo olf kuiki nii loomuperäne uma aoleht tetä. Jo tollõ peräst, et võrokõisi keele-, vaimu- ni kiräkultuur olf ja om niivõrd kimmäs.

Väega mõnus ja loomuperäne olf ka uman võro keelen inemiisi intervjuuri: nä kõnõliva kõgõst vallalidsõst süäimest. Nii süündü häste inemiselähküne aoleht, määne taa om täämpädsse pääväni.

Vaihtõpää om ilma tegünü sotsiaalmeediä, miä pidänü nigu viil inemisele lähemb olõma. Määntsengi mõttõn taa tuud om, a kand üten ka pallo (meele)asku, miä härksambä vaimuga inemist või väegagi väsütä ni mant hiidütä. A Uma Leht om puhas – taa sünnüs aokirändüsvälläandõ klassiklalidsõ-kõrraligu toimõndamismoodu käügin ja om kannõt võrokõsõ kuraasist ni õkvadsõst meelest, miä kokku and tsärre elojõvvu.

Umaaigõ Tarto maa rahva Näddali-Leht lubasi «neist asjust teedmist saata, mes maarahval hä om teeda, ja teije weel ei tia nink mes teije ello-kõrd woisse ausambas nink parrembas tetä». Ka Uma Leht om võrokõsõ hindätiidmist ni elokõrda pallo klaarimbas tennü. Julgu arvada, et seo mi uma välläannõ eläs üle egäsugutsõmba «mullitamisõ» meediämaastiku pääl, jäien egäte ausalt mi umma kiilt ni miilt tulõvaidisilõ põlvilõ edesi andma.

ALLASÕ TIIA,
Uma Lehe päätoimõndaja aastil 2000–2002

Piaaigu 14 aastakka Uma Lehe päätoimõndaja ammõt it – tuu olf aokiränigu jaos väega põnnõv ja hindä võimidõ pruuvmist täüs aig. Lõüdä kirotamisõs sändsit asjo, minkast inemine taht nii väega teedä saia, et lugõ artikli läbi eski sis, ku tälle võro keelen lugõminõ rassõ om. Kõik nuu tsärre ja esimuudu võrokõsõ, kink tegemiisist sai kirotdõdus vai sis kirodi nä esi Uma Lehe jutu-võistlusõ jaos juttõ – noid inemiisi piä seoniaoni meelen. Parhila vahtsõ tüü man Postimehen om pallo api umal aol tegünüist häist tutvist üle terve laja Vana-Võromaa. Ku om vaia midägi teedä saia, sis iks avitõdas.

Aituma, uma inemise, olõti iks süämen! Umalõ Lehele väke ja jõudu järgmädsse 500 numbrõ tegemises!

HARJU ÜLLE,
Uma Lehe päätoimõndaja aastil 2003–2017

Uma Lehe toimõndaminõ tähendäs tsipa aost iin elämist. Kõik aig om vaia rehkendä, et kirotamisõst kooni lehe trükist tulõkini lätt aigu ja vahepääl või mõni asi tõistmuudu minnä. A kõik aig ei massa ka pümmest pääst edesi tormada: vahepääl tulõ maha istu ja märgota, midä om tettü ja kuis om lännü. Uma Lehe 500. nummõr and tuujaos hää põhjusõ.

Uma Leht om väikut viisi võro kultuuri kroonika. Küländ suur jago tuust, midä võro kultuurin tetäs, jõud määntselt kujol ka lehte. Samal aol om Uma Leht esi küländ tähtsä jago võro kultuuri: tä luu tuud egä numbrõga mano. Üten lehenumbrõn om ligi 34 000 tähemärgi jago juttõ. Kokko and tuu sis 500 numbrõ pääle 17 miljonit tähemärgi toimõndõdud võrokeelist teksti. Tuu ei olõ väega väiku nummõr, nii et Uma Lehe osa võro kirjapant kultuuri man om küländ võimsa.

Mi olõmi taad lehte kuun tennü: kirotaja, lugõja, toimõndaja. Ja muidogi nuu inemise, kink tegemiisist lehejuttõ kirotdõdas. Pallo õnnõ meile kõigilõ, aituma ja jõudu tulõvas aos!

RAHMANI JAN,
Uma Lehe päätoimõndaja

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävä.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro liin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Molovihk: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja: Jan Rahman, tel 56 922 841, jan@umaleht.ee
Abitoimõndaja: Kaile Kabun, info@umaleht.ee
Keeletoimõndaja: Laivi Org, laiviorg@gmail.com
Latsinuka toimõndaja: Mariko Faster, latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:

Tiia Allas, Külli Eichenbaum, Aapo Ilves, Kaido Kama, Ülle Kauksi, Rainer Kuuba, Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee

Tellmine: Express Post AS, tellimine.ee, tel 617 7717

Pulga Jaani mõtõlus

Võlsi üts võlss!

Nii mullõ mõnõ ao iist üteldi. Naksi parajat võlssi vällä mõtõlõma, tuu asõmõl et kõnõlda midägi säänest, midä kõik uskva.

Üts võlss, miä mul egä kõrd süäme täüs aja: Mõnistõ om kuulus kotus, sääl om illus kerik ja surnuaid. Vällänpuul Võrumaad ei jõua väevõimuga kah selges tetä, et Mõnistõn ei olõ ei kerikut ega surnuaid, lihtsält üte tsaariaigsõ essätüse peräst om Varstu kerikulõ ja surnuaialõ külge kleebitü Mõnistõ nimi.

Tõnõ vana võlss: «Vetšernii zvon» ja «Otsi tšornõje» omma tuntu vinne laulu. Edimäse autor om grusiin, tõsõ autor ollõv kuubalanõ Sindo Garay, kiä elli hirmsa vanas. Aga Kuuba kotsilõ ka üts vahtsõnõ võlss: «La Paloma» ollõv Mehhi-ko lugu. Muide, ma tei umalõ kaonu esäle mitu aastat selges, et tuu illus lugu (esä lemmik-laul) ei olõ mitte sakslasõ, vaid Kuuba kõrtsimuusiku kirutõt. Minnu esä es usuki, nika ku juhulikult kuuldf Valtõr Ojakaaru juttu. (Oh, Valtõr, tulõ tagasi, sinnu vähämbält usuti!) «La Palomaga» viil sääne torõ lugu, et võti timä ette ja kulssi Youtube'ist eri esitüisi. Lõpun naksiva tulõma instrumentaal-esitüse, aga ma otse iks laul-jiid. Virudi näpuga üte ja tõsõ pildi pääle ja äkki sai hää miil: Mihhail Kõlvarti nimi ilmu laulu man. Aga es olõ laul, olf valimisreklaam.

Viil mõni võlss. Roosisaar omgi saar ja tenu vahtsõlõ sil-lalõ saava vaesõ saarlasõ kuiva jalaga kotust vällä (üles tähend-det Pärnu kandist, aga levinü om ka meile pallu ligembäl).

Vahtsõ-Roosa ja Vana-Roosa omma innembä ollu üts asula (üles tähendet Võrumaal). Inemistel ei olõ aimugi, et üts olf Rõugõ, tõnõ Hargla kihel-konnan. Antslast lõuna puul om kunagi elänü mitmiid tun-tuid inemiisi. Noid tormatas otsma Vana-Antslalõ, mia om 4 km tõsõlpuul Antslat. Mõni pahanõs är, ku näile õigõt ko-tust juhatat. Asi tollõn, et Vana-Antsla vallamaja ollgi tõsõl puul Antslat. Põrõlt om tuu maatasta tett.

Säändsidi võlssse om kõik ilm täüs, ei jää ka tiidläse tõi-silõ alla. Mu nõuannõ om: kui ei olõ käega kumbanu, är usku! Inemiisl om ummi essümiste õigustamises ütölüs, et hopõn komistas nellä jala pääl, mis sis inemisest tahta.

Mullõ tundus küll, et inemine, kui tä väega hinnäst täüs om, või komista. Ja kui üts joba pikäle om, komistasõ tõsõ tälle otsa.

Lindora laat oll võimsa

URMI AILI

Lindora laat oll timahava väega võimsa ja ilmataat hoitsõ seokõrd nii müüjit ku ostjit.

Lätsi hummoku varra sõitma ja jõudsõ pääle katsat Lindorra. Autit oll jo parasjago hinnäst tii viirde ritta säädnü, a mitte peris laadaplatsi mano, sinnä es lubata. Ilm oll mõtsa all jalotamisõs lämmi ja päiv paistu.

Müüjit oll pallo, selle et seo aasta oll laat vällä kuulutõt. Inämbält jaol olli eestläse, a oll ka lätläisi ja vinläisi. Kraami poolõst oll kül kökkõ saia, alatõn vanost pottõst ja pannõst kooni vahtsidõ rõividõ ja käsitiüni vällä. Söögipoolist kah jakku ja egäl puul pakuti mait-sa. Ku tiiru är kävet, sai jo mekmisest kött pia täüs.

Ma tahtsõ hindäle lambali-hha ja sõira osta. Hummoku oll lambaribi 5 eurot kilo. Önnõs osti õkvalt är. Peräst tagasi jalotõn olli hinna jo katsast eurost kümneni. Sõir oll tükkes lõigutu ja massõ 3–6 eurot tükk. A pallo kilo massõ, jäigi tiidmädä.

Müümises, vai rohkõmb kül kaemisõs, oll kats ilosat hobõst, sis viil kolm hanni ja kirivit kodojännessit.

Kõgõ rohkõmb jäi miilde üts miis, kes kõndsõ rahvasiän ja mängse mitund pilli kõrraga. Lisas laulmisõlõ ja sõrmiga pilli mängmisele oll tä hindä nii är säädnü, et eski jalgu külen olli nõõri, ja ku tä astsõ, sis naksiva trummi ja tõsõ aša, ma kõigilõ es mõistaki nimme anda, liikma ja mürtsmä. Timä kottalõ

Pilte timahavadsõ Lindora laada päält.

RAHMANI JANI PILDI

võisõ kül üteldä, et miis nigu orkestri. Rahvas iks and tälle veidükese rahha kah.

Laadalt är sõitõn oll jo massinit nii pallo mano tulnu, et saba võisõ olla uma

paar kilomeetrit. Ma külh jäie seokõrd laadaga väega rahulõ ja nakka jo tulõvat aastat uutma, et vahtsõst Lindorra sõita. Vast kua ka mõnõ paari sukkõ-kindit ja lää müümä.

Kvantteooriast alostajalõ kodotarvitajalõ

Rahman tahtsõ mu käest Uma Lehe 500. numbrilõ ruitlasõluku, a mullõ tull' tuu pääle millegiperäst miilde vulkaani-eitäjide uudis. Et ku Kanaarõ pääl vulkaan ilda-aigu suu vallalõ tekä, sõs tull' säääl õkvalt vällä ports inemiisi, kiä leüdsevä, et määnestki vulkaani ega purskamist es olõ. Et kõik oll valitsusõ vandõnõu, miä pruuv inemiisi tähelepandmist tähtsist asust kavvõmbalõ juhti. Niisama või leüdä siistsamast Eestist pordsu inemiisi, kiä ütles, et Rahmanit ja Umma Lehte ei olõ olõman. Kuis ma saa esi kah kimmäs olla, ku ma ei olõ tääbä hummogu Rahmanit ega Umma Lehte nännü?

Määnestki mõtõt, minkast kirotä, pään ei olõ ja ma mõtlõ, et ku ma ei kirotagi. Levvä hoobis hindäle pordsu inemiisi, kiä uskva, et ma kiroti luu, ja sõs, kuigi ma es kirotä, om lugu olõman. Ja ku Jan ütles, et tä ei olõ luku saanu, ja ülejäänü ütles, et tä om, om Jan luu-eitäjä. Ku tä väega ullistõ eitämä nakkas, tõmmatas pikki käüsidega hamõ sälgä ja aidaa, ullimajan om eitäjile tarõ. Aša ei pruugi täämbädsen reaalsusõn sukugi niimuudu olla, ku nä omma.

Ku harilik arvutiprotsessor või egäl aohetkel olla önnõ ütensaisun, sõs kvantprotsessor om egäl aohetkel kõrraga kõigin baassaisõn. Seo tähendäs, et kvantteooria perrä või mu lugu samal aol olõman ja mitte-

olõman olla. Päätoimõndaja või muidoki vastavaiõlda, a seo lätt kvantteooria eitämises, ja om jälki õkvatii ullimajja.

Seoga ei saa üteldä, et koroona-eitäjil om önnõ õigus vai mitteõigus, kvantteooria perrä om nii ja naa. Ma olõ näütüses spa-

aitäjä. Naanõ taht minno egä sügüse spahtõ viiä ja ma rao tuimalt vasta, et spaasid ei olõ olõman. Tä nakkas varramba vai ildamba ikma, a peräkõrd jätt mu rahulõ ja seol hetkel näütäs mi perresisene kvantrehkendüs selgele, et spaad ei olõki olõman. Varramba, ku ma kvantteoorian nõrgõmb olli, murgüt tä minno egä talv paar kõrda klooriviin. Vällämaareisi. Tan om 32 kraati lämmind, sõidami Kreetalõ, säääl om 34. Inne kvantrehkendämä opmist lätsi mullõ nuu kats lisakraati väega pallo masma. Nüüt ma ütles, puhkusõ aol, et puhkust ei olõ olõman, ja om rahu majan.

Halv asi om tuu, et ku päätoimõndaja kah kvanttehtit tegemä nakkas, sõs ei pruugi tä mullõ seo sita iist massa. Selle et kvantteooria perrä või tä samal aol mullõ masnu vai mittemasnu olla. Ja kvantteooria perrä või mu kött seol aol, ku tä tävveste tühi om, päätoimõndaja saisukotussõ päält tävveste täüs olla.

Sääne jutt. Ja ku edesi mõtõlda, sõs kvantteooria perrä või kvantteooria kah tävveste olõmalda olla. Jah.

RUITLASÕ OLAVI, kõva kvantteoretik

Lavakunstikooli üliopilaisilõ opatas võro kiilt

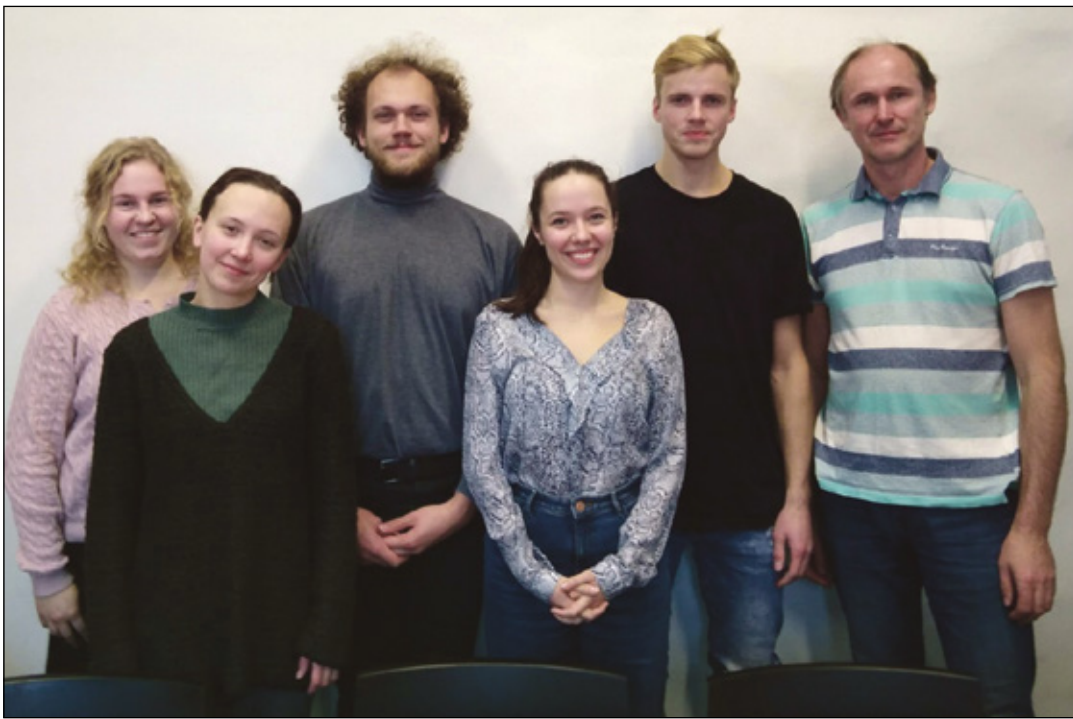
VOKKSEPÄ MAARJA-LIISA

Edimäst kõrda peetäs seo sügüse Tartõ Ülikooli Lõunõ-Eesti keele- ja kultuuriuurmiisi keskusõ iistvõtmisõl Taľnan akadeemilist võro keele kursust. Võro kiilt opva Eesti Muusiga- ja Tiatriakadeemiä lavakunstikooli üliopilasõ.

Säitsmele lavakunstikooli tõsõ kursusõ ja katsatõistkümnele neländä kursusõ üliopilasõlõ oppas võro kiilt Tartõ Ülikooli lõunõestis keele ja kultuuri lektri Jüvä Sullõv. Tõsõ kursusõ tudõngidõ võro keele oppus om Lambi Anu lavakõnnõ kursusõ osa, mink ütles opiülesandõs om näütüses Shakespeare'i «Romeo ja Julia» rõdustseeni mängmine võro keelen.

Lavakõnnõ kursusõl opitas pääle võro keele ka tartõ kiilt, selle et noorõ näütlejä mängvä muu hulgan Traadi Matsi teosist. Seoilmalaalidsõn kirändüsen om tartõ kiilt pruuknu päämädselt Traadi Mats, kink loomingu üts esierälidsemitunnussit just seo omgi.

«Tudõngi olli väega rahul ja rõõmsa,» ütles EMTA lavakunstikooli opikõrraldusõ asatundja Mooste Angela päält

JÜVÄ SULÕVI PILT

Tulõvadsõ näütlejä, lavakunstikooli neländä kursusõ tudõngi Mõtsa Maarja, Liive Maria, Salumäe Erik Richard, Ehrenbergi Maria, Käsõ Karel ja näide võro keele oppaja Jüvä Sullõv.

edimäst tunni. Lõunõ-Eesti keele- ja kultuuriuurmiisi keskusõ juhtja Saarõ Eva ütles mano: «Lõuna-Eesti keskus om veenü viimätsil aastil akadeemiliidsi lõunõestis kursuisi ka välläpoolõ Tartõ. Nii om näütüses Villändi kultuuriakadeemiän võimalik võro kiilt oppi 2017. aastagast

pääle, a edimäne akadeemiline mulgi keele kursust peeti säääl 2020. aastaga sügüse. Et lõunõestis kiili oppust viilgi laemba tetä, peetäsõ võro keele kursust Lõuna-Eesti keskusõ abiga 2021. aastaga sügüse Taľnan Eesti Muusiga- ja Tiatriakadeemiä lavakunstikooli üliopilaisilõ.»

Eesti Muusiga- ja Tiatriakadeemiä lavakunstikooli üliopilaisi võro keele kursust tugõ kultuuriministeerium Vana-Võromaa perimiskultuuri tugirahast. Lõunõ-Eesti keele- ja kultuuriuurmiisi keskus om ainumanõ kotus maailman, kon opatas korgharidusõ tasõmõl võro kiilt ja ka tõisi Lõunõ-Eesti põliskii.

Priinime lugu

Rubriigin kõnõldas perekunnanimmi periolõmisõst ja tähendüsest.

Zilmer

Seod nimme kand Eestin 55 inemist. Umbõs katõssa om hääldüspirätselt kirja pantu nimekuju *Tsilmer* kandjit ja alla kuvvõ nimekuju *Zillmer* kandjit.

Nimi panti önnõ Karula mõisan, kolmõlõ perekunnalõ, kiä elli Tsilimiku, Lajassaarõ ja Mähkli külä Andsi talun. Näide ütist edevanõmbat saa ei lihtsäle kimmäs tetä. Teedä om, et Lajassaarõ Andrus oll Reinu poig, timäst põlvkond vanõmb Tsilimiku Jukk (snd 1761) oll Tsili Miku Andrussõ poig. Andsi Kaarli olõs nigu olnu Mäekonnu Taaveti kõgõ vanõmb poig, a tuu Taavet ja timä tõsõ poja saiva hoobis tõsõ priinime – *Ploom*. Hariligult tulõva säändse juhtumisõ tuust, et perre kõgõ vanõmb poig oll esäle hoobis kasupoig.

Priinimi, mis edimält panti kirja kujul *Zillmer*, om saad Tsilimiku (*Zillmiko*) talu nimest, midä om veidü lühendit (*Zillm*-) ja otsa liidet saksa keele muudu lõpp *-er*. Ku Jukk 1761. aastagal sündü, om timä essä kirotõt *Zilli Miko Andrus*. Viil varõmb, 1744. aastaga, om peremehe nimme kirotõt *Silla Mick*, 1681. aastagal roodsiagsõst preemiist kah sama

edenimega *Sille Mick*. Roodsi aigu kirotõdi *s*-iga hellü *-ts*, tuud näütäs viil vanõmb kirjapandmõnõ Korijärve Tsili külä kottalõ: 1638 *Zilli Jürgen*.

XIX aastagasaa alustusõn mugandõdi Tsiles tuu ao Karula kihlkunna moodunimme Celestin. Nii om Alakonnul elänü *Zõlestin Zillmer* mitman tõsõn kirjapandmisõn *Zille Zillmer*. Vana Tsilimiku talunime alusõs XVII aastagasaa om üte tõsõ edenime mugandus *Zille* vai *Zilli*. Tuus nimes oll saksa *Zilliax*. *Zilliax* om Rooma kristligu pühämehe ja märtri *Cyriacuse* saksa muudu nimekuju.

Nimmi eestistamine putut ka seod perekunnanimme. Vana nime Zillmer asõmalõ võeti Mändla Vaabina vallan ja Sillama Hiiumaal Kõrgessaare vallan. Nimekuju Zilmer kandja võti Sillamaa Kasaritsa ja Vana-Kuuste vallan, Silmere Krüüdneri vallan, Ruut Kaagjärve vallan. Vahtsõ nime Talmet Antslan omma võtnu nellä erinevät vana nime varjantsi kandva inemise: Zilmer, Zillmer, Tsilmer ja Tsillmer.

Zilmeri hõimu kuulsa tohtre Mihkli ja spordimiis Kaarli jaos om inne mainit Tsilimiku Jukk Geni perrä kõgõst vanaesä vanaesä. Häste pikä põlvkonna omma tuun suguvõsaliinin hariligu, latsi om saad viil ka 50. ja 60. eluaasta vaihõl.

SAARÕ EVAR

Ristsõna

KANDLO- JUHTAJA OM VÕROKSI LIPU PÄÄL	→								SAMAKS AJAKS võro k					← MUUS								
LOOM võro k	→					HENRI KOMPA- JON	↑	AASTAK POIG JA ...	↑	OKSE võro k IÄRMES eesti k	↑	SOE võro k	↑	TETÁS EGÁ PAIV/ TUNN	↑	TÖÖNÕ RÜGÁ mitmusõ osastavan	→					
LIITRI	→	ALUMIIN IMÄND JA ...	↑	LEEDU INNESKINE PAA- MINISTRI		ILMAR AIT OHUTUS- TEHNIGA	↑	JUUNIOR KOS- MOS	↑													
ESI- HINDÄST ladina k	→																					
	→	TOOM- PIHLAKAS võro k JÕGI DÕO...	→											SELDSI- MIIS MULLIKAS võro k	↑	SOOGI- RIIST NORTH AMERICAN AIRLINES				TIMA eesti k KUI võro k RAUDTII	→	... LEHT KÄSK HOBÕ- SÕLO
	→				KIHOLANÕ eesti k TÄAMBÄ eesti k					KOTUS RÕU- GÕ VALLAN UTS TONT JAIGIL	→											
					←					↑												
					→	KIKAS JA ...		EDE- eesti k		SIIRI, UDO, ÜLLAR TUÜ- RIIST	→								TAMMI JUURES võro k AMPRI			
↓ NII vinne k UDU võro k	→				URAAN	↓		IRIDIUM	→									BOOR				
					↓	KAA- LIUM			→	RAUD	→			MAKUS MARI NUUT	→			↓				

Mida kätt üts miis töösölö? Ristsõna lahendamisõ man võit appi võtta eesti-võro ja võro-eesti sõnaraamadu (võrosõna.ee). Vastus saada lehetoimõndustõ (info@umaleht.ee vai kiräga: Uma Leht, Tartu 48, 65690 Võro) 11. märdikuu pääväs. Vastajidõ vaihõl loositas vällä võrokeelitsit raamatit.

Ristsõna mõtõl vällä FASTRÕ MARIKO.

Kuis ma vōro keeleh kirotama opsō

Tuu oll' keskkooli aigu, mine-
vä aastasaa säitsmekümnendil.
Mu klassitarõh haigudi kats
rita laudu tuulõga. Rammuka-
Hino kandist kävemi, tütärlatsõ
kolmõköisi, kuuli ja muialõ kah
kuuh. Ma istõ Ruusmest tütri-
guga üteh riah elvviimätsesh
pingih. A sõbranna kõrvalriah

kogoni tōsōh pingih. Tunni
aigu mǎrgotimi plaanō, kohe
ōdaku ja nādālvaiihōl minnā
(kinno, tandsuōdagulō), kuis
koolist kodominek saa ja kōi-
kō muud kah. Noid mǎrgotuusi
visksimi ütstōsōlō kirāga.

A oh hätä, ku oppaja trehväs
nagemä, võtt kirotusõ käest ja
lugi klassi iih ette. Pääle kirä
är võtmist naksimi kirotama
võro keeleh. Kuulmeistre sai
mõnikõrd jaolõ, nakaš lugõma,

a midägi arvu es saa. Viimäte andsõ klassi kõgõ targõmbalõ poiskõsõlõ ette lukõ, a tuu raputõli kah pääd.

Viil tuli «kirätüuga» äpärdis. Ma linnudi truugolõ teedüse, a viimäne sattõ näide tooli jala taadõ. Pinginaabri tsumas kiräutjat, selle et oppaja toimõnd parajalõ tahvil ma, säläga klassi poolõ. Ütekõrra käve mürähüs. Kiräpüüdjalinnas kõgõ tooliga kesk klas-

si lavvaritu küllulde maaha.
Naaruplakin kuuldu kõva.

Oppaja hiitü ja kõsist habõ-
möhe: «Naljamees jäi tunnis
magama.» Tuu olf vinne keele-
tunn ja kuulmeistre kõnõli esi-
kõik aig vinne kiilt. Eesti kiilt
tä õigõlõ es mõistaki. Nala-
mehes kutsõ tä tütrikut tuu-
peräst, et ku tütrik katõ sai,
nakaõ kõgõ naardma.

LIIRA SINGA

Latsilõ

**Vastus saada
üte nädali joosul
meiliaadressi pääle
latsinukk@umaleht.ee
vai postiga:
Uma Leht,
Tartu 48,
65609 Võro.**

**Vastussõ mano panõ
kirja uma nimi, vannus
ja kimmähe ka
postiaadrõs.**

**Vastajidõ vaihõl loositas
vällä võrokeelitsit välläandit.**

**Latsinukka tugõva
Võro instituut
ja Võro selts VKKF.**

Minevā kōrra vastus:
MÄRDIKUU EDIMÄNE NÄTÄL
OM VÕRO KEELE NÄTÄL!
KÕNÕLÕ MUKKA VÕRO KIILT!
Avvohinna saa
UFFERTI SVEN (8)
Voorõpalo küläst.

Jaa' sõna' nellä tulpa! Mitu sõnna ekkä tulpa sait? Mäantse' sõna' üle jäi'?

akutrell, hõrak, kimmäs, Kuu, lapju, lell, molohk, Põhanagõl, Päiv, riha, sitik, Tsirgutii, tsõdsõ, uno, vavvõrn, vigõl, visla, vuks, värk

sugulasõ'	taivas	mar'a'	tüüriista'

Parm tsuskas

Nalapidiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembäst kotussõst
Rõugõ Rebäse külä miis VARUSTINI ANDRES, tunnõt ka nimega PARM.

Tossu Tilda pajatus

Mõtsan tassa puskar tsilgus...

Miis kündse kodu lähkül põl-
 du, a mõtsan olf täl puskaritegu
 käümä pantu. Tuuaig es piä pus-
 kari ajamisöl inämb vahetpidä-
 mälä madn pan pasma, avit, ku all
 tuld kohendit ja jahutaja sisse
 aig-aolt vett valit. Niimuudu sai
 kattõ asja – kündmist ja kodu-
 viina ajamist – kõrraga teä

Pia tullgi miis katõ pangiga. Miilidsä käsi mehe külänõu-
kokku seletüskirja kiroutama. Ja
miis kirof niimuudu: «Näi, et
mu mõtsast nõsõs suitsu. Haa-
ri kats pangi viiga ligi. Pelksi-
väega, et mõts palama lätt. Ku
mõtsa jõudsõ, näi hoobis, et kuu
miilitsät ajava sääl puskarit.»

Seletuskiri ai miilitsil hafa
vreväs. Ega säänest juttu kiä-
ki ülembist es usu kah. Pitsite-
di miist vahtsöst, timä umma-
seletüst es muuda. Timä ko-
ton tetti läbiustminö, a midägi
kahtlast es löütä. Aparaat üt-
puskariga viidi muiduki üt-
en.

TOSSU TILDA

Muda Mari pajatus

Mine mōtsa!

Ma kuuli raadiost, et üks mi-
kandimiis läts eelä Lätti. Tuu
mehe nimi es olõ külh Kors-
kov, tuu olf täütsä president Ka-
ris. President läts hääst tahtmi-
sõst naabrilõ tere ütlemä, a kuri-
koona olf toolõ asälõ vasta ja
Läti president panti luku taadõ.
Ni pidigi mi president är tagasi
kodo tulõma.

Sügüse lätsivä sammamuudu
Lätti kats kahrupoiga. Lätläse

es olõ noidõ kahrõ elokombi-
dõga sukugi rahul. Vet näilõ
olõ-i sada aastat mõtsah kahrõ
olnu, nii es mõistä lätläse äkki
kaala sadanut elorikkust hin-
nada. Ja saadõtiigi kahrupuja
meile tagasi. No Karis pruuvõs
sõs Suumõ minnä, a suumalai-
sil olf kah president haigusõga
lähküst kokko puttunu ja plaan
lätõ summa. Nii omgi, et olõ-i
mõtõt vällamaalõ tükki. Mine
parõmb mõtsa!

MUDA MARI

Telli Uma Leht!

6 kuud – 6 €, 12 kuud – 12 €, e-arvõ püsivõttes 0.85 € kuun.

Telli saa ExpressPostist:
tellimine.ee/umaleht,
tel 617 7717.